

TÜRKİYE'YE YÖNELİK GÖÇ VE İLTİCA HAREKETLERİ: SURIYELİLER ÖRNEĞİ

MIGRATION AND ASYLUM MOVEMENTS TOWARDS TURKEY: SYRIANS CASE

Oğuzhan ASLANTÜRK¹

1. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, oguzhan.aslanturk@ktu.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-9789-7202>

Makale Türü **Article Type**
Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Tarihi **Application Date**
23.06.2019 06.23.2019

Yayına Kabul Tarihi **Admission Date**
09.01.2020 01.09.2020

DOI
<https://doi.org/10.30798/makuiibf.581436>

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin kuruluşundan bugüne kadar maruz kaldığı göç ve iltica hareketleri karşısındaki tutumunu Suriyeliler örneği üzerinden incelemektir. Bu amaca yönelik olarak analitik çalışma yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda 2011 yılında başlayan ve halihazırda devam eden Suriye krizine, Suriyelilere sağlanan temel hizmetlere, Suriyelilerin karşılaştığı temel sorunlara ve Suriyelilerin Türkiye'ye yönelik sığınma taleplerine yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin bu talebe yönelik olarak Suriyeliler ekseninde değiştirdiği ve geliştirdiği göç ve iltica mevzuatına da değinilmiştir. Nihai olarak Türkiye'nin kendisine yönelik göç ve iltica hareketleri karşısında açık kapı politikası izlediği, bu yönüyle de evrensel insan hakları açısından oldukça pozitif bir görünüme sahip olduğu ve yaşanan insani dramın daha fazla derinleşmesine engel olan bir misyon üstlendiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Göç, İltica, Türkiye, Suriye, Suriyeliler,

Abstract

The aim of this study is to examine Turkey's attitude towards the migrations and refugee movements it is exposed to since its establishment via Syrian example. Analytical study method was used for this purpose. In this regard, the Syrian crisis which has been going on since 2011, the services provided to Syrians, the primary issues Syrians face and Syrians' asylum request towards Turkey has been included. Besides, Turkey's immigration and asylum legislation which was changed and improved due to Syrians in reply to this requisition was also mentioned. As a result, it can be said that Turkey implements open door policy in the face of migration and refugee movements and on this respect, Turkey has a positive outlook in the manner of universal human rights and undertakes a task which prevents the humanitarian plight further deepening.

Keywords: Migration, Asylum, Turkey, Syria, Syrians,

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The aim of this study is to examine Turkey's attitude towards the migrations and refugee movements it is exposed to since its establishment via Syrian example.

Research Questions

Is Turkey a country that is exposed to constant migration and asylum through history? Is the migration and asylum to Turkey continuous or is it directly proportional to the events that occurs in Turkey's region? Which countries are the origins of the migration and asylum movements towards Turkey? How did Turkey react against immigration and asylum movements towards itself on the Syrian refugee crisis? Are there any changes in the migration and asylum legislation on the Syrian axis? What are the main problems faced by the Syrians in Turkey? What are the services provided to the Syrians in Turkey? Has there been a lack of legislation against more than 4 million Syrians in Turkey? Is Turkey's attitude towards the migration and asylum movements appropriate in Human rights basis?

Literature Review

Databases and resources have been utilized in various places including UNHCR, OECD, GDOM, TSI in this study. Republic of Turkey embraced more than 6 millions of foreigners (besides from researchers and students) since its establishment and 4 millions of these foreigners are from mass-Syrians immigration and refugee crisis occurred in 2011. Turkey, in this aspect, is the country that hosts more Syrian refugees than any other country in its soil. Therefore, it has been concluded that, after 2011 Syrian Crisis Turkey has improved their legislation about immigration and asylum's and continued to perform an approach that suits in human rights.

Methodology

This study in general addresses refugee movements towards Turkey since its establishment, in particular Syria crisis and forced immigration of Syrians towards Turkey. Besides, the study also includes the basic services provided to the Syrians by Turkey, fundamental problems faced by the Syrians and immigration and asylum legislation arranged and advanced by considering Syrians. In this direction, analytical study method was used.

Results and Conclusion

Turkey has been a source or a transit country since its establishment until 1980's. Besides, it has also been a target or a transit country for people, pressured for ethnicity, ideology, economy, religion and political, living in undeveloped or developing countries except Europe. Being more stables, secure and wealthy have played an important role for Turkey to be

a target country. Turkey's open-door policy against forced immigration has also encourage people to migrate to Turkey. Millions of immigrants in Turkey from Iraq, Afghanistan and Syria is the indicator of this situation. Turkey, in accordance with the universal human rights and principles of international law, applied the open-door policy and provide international protection to Syrians by acting in accordance with the principle of non-refoulement. By not leaving people to death, Turkey has prevented the massacres and the demographic changes that terrorist organizations are trying to carry out in Syria. Turkey did not stay silent not only because it has borders with Syria and has cultural ties with Syria but also because of the motives such as prioritizing humanitarian approaches, emphasizing international justice and equality, recognizing the problems occurring around and especially its desire to become a regional and global power. Ultimately, it can be said that Turkey implemented open door policy towards immigration and refugee movements and in this manner, it has a positive outlook in terms of international law, and took on a task to stop the humanitarian plight. migration and refugee movements across open door policy pursued for, in terms of universal human rights with this aspect which is quite a positive view and said that a mission which prevents further deepening of the humanitarian drama.

1. GİRİŞ

Göç, insanlık tarihini etkileyen önemli bir sosyal olgudur. İnsan neredeyse var olduğu andan itibaren göç etmektedir. Göç ve (genellikle sığınma anlamında kullanılan) iltica bugün dahi önemini korumaktadır. İnsanların tarihsel süreç içerisinde çeşitli nedenlerle yaşadıkları coğrafyadan ayrılmaları, insan ve mekân üzerinde çok yönlü etkileri de beraberinde getirmiştir. Bu durum tarih boyunca coğrafi, stratejik, kültürel, siyasi ve jeopolitik konumu nedeniyle önemli göç dalgaları ve ilticayla karşı karşıya kalan Türkiye’de, son zamanlarda çok daha fazla hissedilir hale gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş sürecinde ve yıkılmasından sonra Balkanlar’dan, Kafkasya’dan ve Ortadoğu’dan çok sayıda Türk kökenli insan göç ederek Türkiye’nin üzerinde kurulu olduğu Anadolu coğrafyasının çeşitli yerlerine yerleş(tiril)mişlerdir. Bu durum coğrafi konumu nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sonrasında da devam etmiştir.

Türkiye, ilerleyen yıllarda da baskı ve zulüm altındaki insanlara kapılarını açmaya devam etmiştir. 1922-2001 yılları arasında Yunanistan’dan, Balkanlar’dan, Almanya’dan, Irak’tan, Bulgaristan’dan, Bosna’dan, Kosova’dan, Makedonya’dan yaklaşık 2,5 milyon insan Türkiye’ye sığınmıştır. 2000’li yıllarda özellikle Ortadoğu bölgesinde enerji, petrol, ticaret yolları kısaca ekonomik nedenlerle ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte iç çatışmalar yaşanmış ve yoğun insan hakları ihlalleri gerçekleşmiştir. Krizin derinleşmesiyle de bireysel nitelikteki göç ve iltica hareketleri, kitlesel hareketlere dönüşmüş, Türkiye yine pek çok insanın göçüne ve ilticasına maruz kalmıştır.

2011 yılında Suriye’de yaşanan çatışma ortamı ve kitlesel katliamlar nedeniyle yurtlarını terk eden 7 milyondan fazla Suriyelinin yarısından fazlası kitleler halinde hem transit hem de hedef ülke olarak Türkiye’ye iltica etmişlerdir. Bu yönüyle Türkiye dünyada en fazla Suriyeli (mülteci) barındıran ülke konumundadır. Ayrıca Suriyeliler, Türkiye dışında yoğun olarak Ürdün, Lübnan, Mısır, Libya ve Irak gibi komşu ve yakın ülkelere de iltica etmişlerdir. Türkiye’ye yönelik ilk toplu iltica hareketi 252 kişilik bir grubun, 29 Nisan 2011’de Hatay’ın Yayladağı ilçesi Güveççi Köyü bölgesinden giriş yapması ile başlamış, Şubat 2019 itibariyle bu sayı 4 milyona yaklaşmıştır. Dolayısıyla, 1922’ten 2011 yılına kadar aldığı göçmen sayısı yaklaşık 2,5 milyon iken bu sayısı Suriye krizinin ardından 7 milyona yaklaşmıştır. Başlangıçta misafir olarak değerlendirilen Suriyelilerin Türkiye’de kalış süreleri uzadıkça ve sayıları her geçen gün arttıkça Türkiye’nin göç ve iltica politikasını ve bu politikanın AB müktesebatına uyumunu da gözden geçirmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu durumun Türkiye’yi

hukuki, siyasi, ekonomik, toplumsal, güvenlik ve insani sorumluluk açısından etkilediği şüphe götürmez bir gerçektir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'ye yönelik gerçekleşen başlıca göçler eşliğinde fakat özellikle 2011 yılında yaşanan Suriye krizi sonrasında Türkiye'nin kendisine yönelik kitlesel göçler karşısında (hemen her zaman) uyguladığı açık kapı politikası ve bu politikanın Türk göç ve iltica hukukuna ne şekilde yön verdiğini irdelemektir. Bu amaca yönelik analitik çalışma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma esnasında güvenilir ve güncel veri elde her ne kadar zor olsa da OECD, BMMYK, AFAD ve GİGM veri tabanları ve diğer kaynaklar kullanılarak çeşitli veriler elde edilmiştir.

Türkiye'de bulunan Suriyelileri sığınmacıların etnik kökenlerine ve Türkiye'nin yapmış olduğu harcamanın detayları gibi çeşitli pe çok veriye kapsamlı olarak ulaşılamamış olması, bazı veri tabanlarında güncel verilerin bulunmayışı veya henüz yayınlanmamış olması, Suriyelilerin sayılarında sürekli artışın yaşanması ve Türkiye'nin Suriye krizine yönelik politik tavrındaki bazı değişiklikler gibi hususlar çalışmanın temel kısıtlarını oluşturmuştur. Ayrıca Türkiye'de bulunan Suriyeliler için pek çok kaynak ve kişi tarafından kullanılan mülteci, sığınmacı, ilticacı, göçmen, geçici korunan gibi aslında birbirinden çok farklı anlamlar ifade eden kavramlar yerine anlam karışıklığına sebebiyet vermemek adına Suriyeliler ifadesi kullanılmıştır. Tüm bunlarla birlikte çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'nin kuruluş dönemine rastlayan göç ve iltica hareketlerine ışık tutması açısından Osmanlı'nın son dönemlerinde gerçekleşen göç ve iltica hareketlerine ikinci bölümünde ise göç ve ilticaya ilişkin küresel verilerin ardından Türkiye'de mevcut duruma, üçüncü bölümde, Suriye'de yaşanan çatışma ortamına ve Suriyelilerin Türkiye'ye yönelik iltica taleplerine, son bölümde ise Türkiye'nin göç ve iltica konusundaki yaklaşımına ve Suriyeliler üzerinden karşılaşılan sorunlara ve çözümlere yer verilmiştir.

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE GÖÇ VE İLTİCA

Osmanlı İmparatorluğu İslam dininin iltica konusundaki (muhacir-ensar şeklinde özetlenebilecek olan) anlayışından etkilenmiş, göçler ve ilticayla ilgili çalışmalarını İslami bir bakış açısı ile devam ettirmiş (Ortaylı, 2008: 170), teamül kurallarının dışına çıkılmamasına gayret etmiştir (Acer ve diğerleri, 2010: 63). Osmanlı, tarih boyunca kendisine sığınan mazlumların, mağdurların yanında olmaya, bu insanlara hoşgörülü olmaya özen göstermiş ve onlara koruma sağlamıştır. Bununla birlikte göçler de Osmanlı'nın kültüründe, dilinde, günlük yaşamında, genişlemesinde, örgütlenmesinde ve yönetiminde büyük bir öneme sahip olmuştur

(Kasaba, 2012: 22). Kısaca, Osmanlı göçmenleri dışlamak yerine çeşitli bölgelerde iskân ederek özellikle insan gücü olarak bu insanlardan faydalanmayı da tercih etmiştir.

Kuruluşunun (1299-1302) hemen sonrasında Osmanlı'ya ilk sığınanlar, Moğol istilasından kaçan Müslümanlar olmuştur. İstanbul'un fethi (1453) sonrasında da Katoliklerin baskısından kaçan bazı Ortodokslar (Sırp, Rum, Romen, Bazı Arap ve Arnavutlar) da Osmanlı'ya sığınmışlardır. Ayrıca Endülüs Emevi Devleti¹'nin yıkılması sonrasında yaklaşık 700 yıldır yaşadıkları topraklardan 1492 yılında sürülen Müslüman Araplar ve (servetlerine el koyma amacıyla da) Yahudiler de Osmanlı topraklarına yerleştirilmek amacıyla limanlardan Osmanlı savaş gemilerine alınarak yaklaşık 250 bin kişi ülkeye getirilmiş ve Selanik, Edirne ve İstanbul, Bursa gibi önemli şehirlere yerleştirilmişlerdir (Shaw, 1991: 33-35, Güler, 2015: 53). Bu rakama bakılarak büyük ve toplu bir sığınmanın söz konusu olduğu aşikârdır ki bu göç Osmanlı'ya yapılan ilk büyük kitlesel göç olarak bilinmektedir. Yine aynı dönemde Macaristan, Fransa, Almanya ve İtalya'dan kaçıp gelen Aşkenazi Yahudileri de benzer nedenlerle Osmanlı'ya sığınmışlardır (Özgür ve Özer, 2010: 110, Güler, 2015: 52).

Bugünkü Ukrayna topraklarında yaşanan 1709'daki Poltava Savaşı'nda Ruslara yenik düşen İsveç Kralı Şarl, 18 Temmuz 1709 tarihinde iki bin kişilik bir grupla, Osmanlı İmparatorluğu'na topluca sığınmışlardır. Ayrıca 1848 yılında, Macarlar ve Lehler, Avusturyalılara yenilmişler ve (birçoğu da asker olmak üzere) Osmanlı'ya sığınmışlardır (Kaynak, 1999: 12). 1877-1878 Osmanlı ve Rusya Savaşı (93 Harbi) sonrasında Rusya, Balkanlar'da ve Kafkasya'da köylere-şehirlere baskınlar yapmış, sivil insanlara dahi şiddet uygulamıştır. Pek çok Müslüman ve Türk, hatta Yahudiler bile göçe zorlanmıştır. Bu doğrultuda çok sayıda insan yaşadıkları bu topraklardan, güvenli Osmanlı topraklarına doğru göç etmiştir. 1877 ve 1880 yılları arasındaki, Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan gelen Türklerin tarihlere ve yerleşim yerlerine göre yaklaşık sayıları aşağıdaki tablo 1 üzerinden incelenebilir.

Tablo 1. 1877 ve 1880 Yılları Arasında, Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan Gelen Türklerin Tarihlere ve Yerleşim Yerlerine Göre Yaklaşık Sayıları

Eski Cuma	20.07.1877	19.08.1877	
	5.000	15.000 aile	
Eski Zağra	03.08.1877		
	30.000		
Pazarcık	17.11.1877		
	20.000		
Filibe	30.07.1877	Şub. 1878	20.12.1879
	5.000	15.000	7.000
Varna	31.01.1878	08.02.1878	
	8.000	30.000	
Burgaz	13.03.1878		

¹ 756-1031 yılları arasında Arapların hüküm sürdüğü bugünkü İspanya.

	15.000- 20.000						
Şumla	02.03.1878 200.000	29.06.1878 200.000					
Edirne	04.08.1877 3.000	19.08.1877 10.000	15.04.1878 30.000	24.04.1878 60.000	29.05.1878 40.000	08.08.1878 45.000	26.05.1879 28.000
Rodop Civarı	08.07.1878 100.000						
İstanbul	28.02.1878 150.000	04.03.1878 200.000					
Üsküp	10.05.1880 22.500						
Yenişehir Sancağı	10.05.1880 10.000'den az						

Kaynak: (McCarthy, 2014: 106-107).

Tablo 1’de sayıları verilen, bu insanların, ancak herhangi bir yere yerleşmeleri halinde, geçerli ve doğru bir sayımın yapılabileceği düşünüldüğünde birden fazla sayılmış olma ihtimalleri ortaya çıkmaktadır fakat buna rağmen bir milyondan fazla insanın göç etmek zorunda kaldığı söylenebilir. Nitekim sadece Bulgaristan’dan gelen/kaçan Türklerin tahmini sayıları da 515 bini bulmaktadır (McCarthy, 2014: 109).

1853-1856 Kırım Savaşı’nın ardından Kafkasya’dan hatta Kırım’dan kaçan (Kafkasyalı ve Tatarlardan oluşan) yaklaşık 1,5 milyon insan (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 263) yine Osmanlı’ya sığınmışlardır ki bu göç hareketi Osmanlı’ya yapılan kitlesel sığınmanın bir başka örneğidir (İpek, 2006: 33). 1917’de yaklaşık 200 bin Rus Bolşevik ihtilalinden kaçarak, sığınma geleneğine sahip hoşgörülü ve misafirperver bir devlet olarak gördükleri, “Ak Topraklar” (Yakut, 2015: 122) olarak niteledikleri Osmanlı topraklarına sığınmıştır (Kaynak, 1992: 12-15). 1859-1918 yılları arasında yaşanan 93 Harbi (1877-1878), Balkan Savaşları (1912-1913) ve I. Dünya Savaşı (1914-1918) gibi büyük çaplı savaşlar sonrasında sayıları yaklaşık olarak 4 milyon (Karpat, 1985: 48) insan Osmanlı’ya göç etmiştir. Özellikle I. Balkan Savaşı (1912-1913) sonrasında yer değiştiren Müslüman nüfusun (savaşın kazanılıp kazanılmamasına bağlı olarak sürekli yer değiştirmeler yüzünden) tahmini sayıları 207 bin olarak ifade edilmektedir (McCarty, 2014:179) Tüm bunlarla birlikte 1920 yılında İstanbul’a yerleşen kişi sayısının yaklaşık 100 bin olduğu tahmin edilmekte ve bu sayıyı Bolşevik İhtilali’nden kaçan ve sayıları 65 bini bulan Rusların (Öğün, 2004: 36-40) olmak üzere geri kalan sayıyı da Türklerin, Rumların ve Ermenilerin oluşturduğu (Davis, 1995: 177-182) ifade edilmektedir.

Özetle, 1790-1923 yılları arasında², Balkanlar, Kafkasya ve Anadolu’daki 6 milyondan daha fazla insan hayatını kaybetmiş, 7 milyondan fazla insan da zorunlu olarak göç etmek

² 1790 yılında Osmanlı İmparatorluğu yaptığı savaşlarda yenilmesi nedeniyle Bosna ve Romanya’nın büyük kısmını kapsayan Tuna Nehri’nin güneyinde kalan Avrupa sınırlarında toprakları kaybetmiştir.

zorunda kalmıştır. Şüphesiz hayatını kaybeden veya göç etmek zorunda kalan pek çok insan da kayıtlara geçmemiştir. Savaşların Müslüman coğrafyalarda yaşandığı düşünüldüğünde en büyük sürgünlerin, göçlerin hatta ölümlerin ağırlıklı olarak Müslümanlar (Osmanlı tebaası) arasında yaşandığı söylenebilir. Dolayısıyla farklı kaynaklardan elde edilen bu rakamlar arasında Gayrimüslimlerden çok daha fazla Müslümanlar yer almaktadır.³

Ayrıca Karpat (2010: 15)'a göre, bugünkü Türkiye büyük ölçüde Orta Asya'dan gelen göçlerle oluşmuştur. Orta Asya'dan başlayan göçler Osmanlı döneminde 16. yüzyıla kadar devam etmiş, Osmanlı'nın zayıflaması ve azınlıkların devlet kurarak ayrılmaları ile de şekil değiştirmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde yapılan kitlesel göçler 1856'dan sonra Kırım'dan gelen göçmenlerle başlamış ve devam etmiştir. Kırım göçlerini 1864'te Rusya'dan sürgün edilmeye başlayan Kafkas göçleri izlemiştir. Kafkas göçmenlerin bir kısmı, çeşitli kara, deniz limanlarında hastalığa, açlığa kurban gitmişlerdir. 1864-1870 arası gerçekleşen, göçlerin sayısının bazı kaynaklara göre 700 bin bazı kaynaklara göre de toplamda 2,5 milyon olduğu belirtilmektedir. Bu insanların yaklaşık 1 milyonu hastalık ve yolculuk esnasında denizde boğulma gibi nedenlerle hayatlarını kaybetmişlerdir. Kafkas göçlerini 1877-78'den sonra Balkanlar'da yaşayan Müslümanların ve az da olsa Yahudilerin göçleri izlemiştir. Bu yaşanan olaylar esnasında pek çok insan öldürülmüş veya sürgün edilmişlerdir (Erkan 1996: 10).

Toprakları tarih boyunca mültecilerin sığındığı bir coğrafya olan Osmanlı kendisine sığınanları geri göndermemiştir. Osmanlı'nın kendilerine yönelik hoşgörülü ve misafirperver yaklaşımını gören göçmenlerin/mültecilerin/sığınmacıların çoğu aidiyet duygusu içerisinde kendilerini bu topraklara adanmış, pek çoğu bu doğrultuda Müslümanlığı seçmiştir. Osmanlı bu insanları yük olarak görmek ve dışlamak yerine niteliksiz olanlarını meslek edindirmiş, nitelikli olanlarını da yönlendirmeyi bilmiş ve bu sayede pek çok nitelikli insan gücüne de ulaşmıştır. Hatta aralarında askerlerin de olduğu bu insanlar "Paşa" dahi olmuşlardır. Bu yönüyle Osmanlı kendisi için çalışacak olan bir teknokrat sınıfına da sahip olmuştur. Ayrıca sığınmacılar (iskân politikasıyla, yerleştirildikleri yerlerde) terkedilen toprakları işlemişler, halı, kilim vb. dokumalar yapmışlar, taşımacılıkla, besicilikle uğraşmışlar, mal ve kaynak akışını sağlamışlar, kısaca tarıma, ulaşım, inşaya, orduya, ekonomiye ve devlete katkı sağlamışlardır (Kasaba, 2012: 41-44; Ortaylı, 2008: 101-103). Genel itibarıyla değerlendirildiğinde, Osmanlı'nın göçlere ilişkin hoşgörülü yaklaşımı aşikârdır. Şüphesiz, Osmanlı özellikle kitlesel göçler dolayısıyla zaman zaman güçlük çekmiş olsa da göçmenleri kabul ederek/geri göndermeyerek bir nevi göçleri desteklemiş, göçlerin önünü açmıştır. Bunu gerçekleştirirken göçmenler sadece

³ 1790 ve 1923 yılları arasında zorunlu göç hareketlerini ve kabaca sayıları hakkında detaylı bilgi için bkz: (McCharty, 2014:397-405).

bir maliyet olarak değil bir değer olarak kabul edilmiş, iskân politikası aracılığıyla da bu insanların ülkeye hızlıca adapte olmaları hedeflenmiştir.

3. TÜRKİYE'DE GÖÇ VE İLTİCA HAREKETLERİ

2017 yılı sonu itibariyle, dünyada 19,94 milyon mülteci, 3,09 milyon sığınmacı, 39,11 milyon kedi ülkeleri içinde göç etmek zorunda kalmış kişi ve toplamda 71,44 milyon zorla yerinden edilmiş insanın olduğu BMMYK raporlarıyla ifade edilmektedir (UNHCR, 2019). Aşağıdaki tablo 2'de dönemler itibariyle mültecilerin, sığınmacıların, kendi ülkesi içerisinde göç etmek zorunda kalanların, vatansızların ve ülkesine, yaşadığı yere geri dönenlerin sayıları verilmiştir.

Tablo 2. Dönemler İtibariyle Dünya Genelinde Göç Etmek Zorunda Kalanlar

	Mülteciler	Sığınmacılar	Ülkesi İçinde Göç Etmek Zorunda Kalan Kişiler	Geri Dönenler	Vatansızlar	Diğerleri	Toplam
1950	2.116.011	0	0	0	0	0	2.116.011
1960	1.656.664	0	0	0	0	0	1.656.664
1970	2.464.730	0	0	13.880	0	0	2.478.610
1980	8.454.937	0	0	774.810	0	0	9.229.747
1990	17.395.979	0	0	139.122	0	0	17.535.101
2000	12.129.572	947.926	5.998.501	1.136.547	0	1.653.851	21.866.397
2010	10.549.681	837.445	14.697.804	3.120.859	3.463.070	1.255.579	33.924.438
2016	17.187.488	2.826.508	36.627.127	7.063.374	3.242.207	803.134	67.749.838
2017	19.941.347	3.090.898	39.118.516	4.896.352	2.796.204	1.596.189	71.439.506

Kaynak: (UNHCR, 2019)

Tabloda görüldüğü üzere 1970 yılı öncesinde yerinden edilen sayısı 3 milyonu geçmezken 1980 yılında bu sayı (3 katlık bir artışla) 9 milyonu aşmış ve ilerleyen dönemlerde sürekli olarak artış göstermiştir. 1980-1990 yılları arasında (yaklaşık 2 katlık bir artışla) 17 milyonu, 1990-2000 yılları arasında 21 milyonu, 2000-2010 yılları arasında 33 milyonu, 2010-2017 yılları arasında ise (2 kattan fazla bir artışla) 71 milyonu aşmıştır. Bu sayı, dünya üzerindeki pek çok ülkenin⁴ nüfusundan fazla olması nedeniyle oldukça dikkat çekicidir.

Ayrıca mülteci sayıları ile sığınmacı sayıları arasındaki büyük farkların nedeni ise Türkiye'nin de dahil olduğu bazı ülkelerin, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde açıkça belirtilen mülteci tanımını farklı yorumlamaları ve/veya coğrafi çekince ile kabul etmiş olmalarıdır. Nitekim sayıları 7 milyonu aşkın yerinden edilen Suriyeli, Türkiye'de geçici sığınmacı olarak kabul edilirken, Cenevre Sözleşmesi'ne dahil pek çok devlet tarafından mülteci olarak kabul edildiklerinin de açık bir göstergesidir. Zira 2019 yılında sadece Türkiye'de yaklaşık 4 milyon

⁴ 170'ten fazla

Suriyeli bulunmaktadır.⁵ Geri kalan Suriyeliler ise çeşitli devletlere iltica etmişlerdir. Aşağıda verilen tablo 3'te 2013-2017 yılları arasında OECD ülkelerine yapılan başvuru sayıları en fazla sayıda başvuruda bulunanların menşei ilk üç ülke verilmiştir.

Tablo 3. OECD Ülkelerine Yapılan İltica Başvuruları ve En Fazla Başvuru Yapanları Menşei Ülkeler (İlk Üç)

	2013-2015 Yıllık Ortalama	2016	2017	2017 Yılı Sığınma Başvurusunda Bulunanların Menşei İlk Üç Ülke
Almanya	241.520	722.270	198.260	Suriye, Irak, Afganistan
ABD	134.590	261.970	329.800	El Salvador, Venezuela, Guatemala
İtalya	57.540	121.190	126.550	Nijerya, Bangladeş, Pakistan
Türkiye	88.740	77.850	123.920	Afganistan, Irak, İran
Fransa	64.590	76.790	91.070	Arnavutluk, Afganistan, Haiti
İsveç	95.270	22.330	22.190	Suriye, Eritre, Irak
Yunanistan	9.680	49.880	57.020	Suriye, Pakistan, Irak
Macaristan	78.120	28.220	3.100	Afganistan, Irak, Suriye
Birleşik Krallık	34.060	39.240	33.320	Irak, Pakistan, İran
Avusturya	42.940	39.880	22.160	Suriye, Afganistan, Irak
Kanada	13.300	23.830	50.470	Haiti, Nijerya, ABD
Avustralya	11.030	27.200	35.170	Malezya, İran, Çin
İsviçre	26.560	25.820	16.610	Eritre, Suriye, Afganistan
Hollanda	26.440	19.290	16.090	Suriye, Eritre, Fas
Belçika	21.690	14.250	14.040	Suriye, Afganistan, Filistin
İspanya	7.920	15.570	25.270	Venezuela, Suriye, Ukrayna
Japonya	5.280	10.900	19.250	Filipinler, Vietnam, Sri Lanka
Meksika	2.290	8.800	14.600	Honduras, Venezuela, El Salvador
Norveç	18.250	3.250	3.350	Suriye, Eritre, Türkiye
Danimarka	14.530	6.050	3.130	Suriye, Fas, Eritre
Polonya	9.960	9.790	3.000	Rusya, Ukrayna, Tacikistan
Finlandiya	12.940	5.280	4.330	Irak, Suriye, Eritre
Güney Kore	3.390	7.540	940	Çin, Kazakistan, Mısır
Diğer OECD Ülkeleri	9.470	26.930	11.160	Suriye, Afganistan, Ukrayna
Toplam	1.030.100	1.644.120	1.233.800	Afganistan, Suriye, Irak

Kaynak: (OECD, 2018: 41)

Tabloda da görüleceği üzere Suriyeliler pek çok OECD ülkesine iltica etmişlerdir. Fakat rakamlardan da anlaşılacağı üzere ağırlıklı olarak, gelişmiş ülkelerin dışındaki başta komşu ülkeler olmak üzere nispeten daha az gelişmiş ülkelere iltica etmişlerdir. Daha doğrusu bu ülkeler tarafından daha fazla kabul görmüşlerdir. Yaşanan çatışmalar, savaşlar, siyasi istikrarsızlıklar, insan hakları ihlalleri, baskıcı rejimler ve ekonomik sıkıntıların yanı sıra küreselleşme de göç hareketlerini tetiklemiş ve uluslararası göç sorunu daha da büyüyerek geçerliliğini korumaya devam etmiştir. Daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak isteyen insanlar, ucuz iş gücü ihtiyacı olan sanayisi gelişmiş Batılı ülkelere yönelmişlerdir. Göçmen hareketliliğinde önemli bir transit ülke olan Türkiye ise, bu sorunu Suriye krizine kadar gerektiği gibi önemsememiştir. Oysa kontrolsüz göç ve mülteci hareketleri, hedef ülkelerde

⁵ Tablo 3'te, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin Türkiye'ye iltica talebinde bulunan ilk üç ülke içerisinde olmamasının sebebi de bahsedilen tanımlama farkından kaynaklanmaktadır.

siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıları olumsuz etkileyebildiği gibi bu hareketler etnik şiddet vb. güvenlik tehditlerine dönüşebilecek potansiyele sahiptir.

Ortadoğu’da yaşanan çatışma ortamlarının ve siyasi krizlerin temel nedeni, batılı ülkelerin karışıklıklardan faydalanarak sadece kendi enerji ihtiyaçlarını karşılama isteklerine bağlanamaz. Bölgedeki pek çok ülkenin yapay sınırlara sahip olmaları, ticaret yollarını üzerinde barındıran coğrafi konumları, çok fazla sayıda etnik, dini ve kültürel çeşitliliklere sahip olan insanların bir arada yaşama konusunda zorlanmaları, Arap milliyetçiliği ve dış göçler, Ortadoğu’da yaşanan çatışmalara sebebiyet veren unsurlardan sadece bir kaçıdır. Dolayısıyla “coğrafya kaderdir” anlayışından hareket ederek Ortadoğu’da yaşanan çatışmaları ve dramları izah etmeye çalışmak da oldukça sığ kalmaktadır. Ayrıca yukarıda sıralanan nedenlere başarısız yöneticileri ve demokrasiden uzak yönetim sistemlerini de eklemek gerekmektedir.

Ortadoğu, özellikle 21. yüzyılın başlangıcından itibaren yabancı güçlerin müdahaleleri, çatışmalar ve iç karışıklıklarla tarihinin en hareketli dönemlerinden birisini yaşamaktadır. Bu süreçte Ortadoğu’daki sınırların ve rejimlerin değişeceği pek çok batılı ülkelerin (AB, ABD) hatta İsrail gibi ülkelerin de üst düzey yetkilileri ve çeşitli düşünce kuruluşları tarafından farklı zamanlarda ve şekillerde dile getirilmekte ve bu duruma yönelik çeşitli raporlar yayınlanmaktadır. Özellikle ABD’de oldukça etkin lobicilik faaliyetleri bulunan, kurulduğu Ortadoğu coğrafyasında topraklarını (1948’den beri) hâlâ genişleten (tek devlet olan) İsrail gibi bir devletin, yaşanan çatışmalarla hiçbir ilgisinin/planının olmadığını iddia etmek akıllıca olmayacaktır. Nitekim 1982 yılında Kudüs’te yayınlanan “Oded Yinon Planı”⁶ bu raporlardan en ilgi çekenlerin başında gelmektedir ve raporda yer alan planların zamanı veya sırası değişse de bir şekilde planın gerçekleştirilmeye çalışıldığı hatta gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Oded Yinon Planı, tüm Ortadoğu’yu kapsayacak bir fetih stratejisiyle İsrail stratejik düşüncesinde tüm Arap devletlerinin daha küçük parçalara bölünmesi, AB ve ABD’nin dağılması ve sonrasında İsrail’in egemen bir güç haline gelmesini ayrıca Nil Nehri ve Fırat Nehri arasındaki bölgeye hâkim olmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Lübnan’ın fiilen var olan (Hristiyan, Müslüman, Dürzi, Şii ve İsrail kontrolünde Haddad Milislerinden oluşan) beş bölgeye ayrılacağı sonrasında Suriye’nin mezhepsel ve etnik olarak (Kıyı şeridinde Alevi, Halep’te ve Şam’da iki ayrı Sunni, Golan-Hauran ve Kuzey Ürdün’de Dürzilerden oluşan) bölgelere ayrılacağı, Irak’ın da benzer şekilde etnik ve mezhepsel olarak (güneyde Basra çevresinde Şii, kuzeyde Musul çevresinde Kürt, merkezde Bağdat’ta sunni) bölgelere ayrılması

⁶ Detaylı bilgi için bkznz: 1980’lerde İsrail İçin Bir Strateji, <http://www.pau.edu.tr/zyilmaz/tr/sayfa/israilin-ortadogu-projesinde-neler-var>

nihayetinde bahse konu devletlerin farklı bölgelere ayrılarak parçalanması uzun vadede İsrail'in temel hedefidir.

Ortadoğu olarak tanımlanan toprakların başta petrol olmak üzere doğal yeraltı kaynakları, semavi dinlere beşiklik yapmış olması ve coğrafi konumu (ticaret yollarının üzerinde bulunması) nedeniyle başta batılı gelişmiş (sömürgeci) ülkeler olmak üzere, pek çok devlet bu bölgede söz sahibi olmak istemekte ve bunun mücadelesini vermektedir. Bu mücadele sonrası ortaya çıkan çatışma ve karışıklıklar zorunlu göçlere ortam hazırlamıştır. Nihayetinde, göç ve mülteci sorunu sadece Ortadoğu'nun değil aynı zamanda diğer bölgelerin, ülkelerin de sorunu haline gelmektedir.

Tablo 4. 2017 İtibariyle Dünyada En Fazla Mülteci Barındıran İlk 10 Ülke

Ülkeler	Kişi Sayısı
Türkiye	2.823.987
Pakistan	1.352.160
Lübnan	1.005.503
İran	951.142
Ürdün	648.836
Uganda	639.007
Almanya	375.122
Etiyopya	338.774
Kenya	324.448
Çin	317.098

Kaynak: (UNHCR, 2019)

Tabloda gözlemlenebilecek olan en ilginç nokta ise mültecilere ev sahipliği yapan ilk 10 ülke arasında batılı ülke olarak sadece Almanya'nın oluşudur. Bu durum batılı devletlerin insan hakları karnesinin beklenenin aksine, çok da iyi olmadığını gözler önüne sermektedir.

Ortadoğu menşeli zorunlu göçlerin tarihi her ne kadar I. Dünya Savaşı'na kadar dayandırılrsa da zorunlu göçlerin II. Dünya Savaşı sonrası ciddi bir ivme kazandığı gözlemlenmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası başta sömürgeci devletler olmak üzere, bu devletlerin desteklediği otoriter rejimler; halkı baskı altında tutmuş, kendi rejimlerini/varlıklarını sürdürebilmek adına etnik ve dini ayrılıkları körüklemişlerdir. Sergilenen bu durum karşısında insanlar, zaman zaman bireysel olmak üzere genellikle kitleler halinde zorunlu göçe maruz kalmışlardır. Bu doğrultuda kitlesel zorunlu göçler, İran Devrimi sonrasında İran'da, ABD müdahalesi sonrası Irak'ta, İsrail'in kurulmasının ardından Filistin'de, Rusya ve ABD müdahalesi sonrası Afganistan'da son olarak da Suriye'de yaşanan çatışmalar sonrasında artarak devam etmiştir.

Ortadoğu ülkeleri sadece mülteci kaynağı olmamakta aynı zamanda mültecilere ev sahipliği de yapmaktadır. En çok mülteci barındıran ülkeler de mülteci kaynağı olan ülkelerin genellikle komşu ülkeleridir. Bununla birlikte Ortadoğu'da yaşanan mülteci krizlerinin neredeyse tamamı Türkiye'ye yönelik düzensiz göç hareketleri olarak yansımıştır. Bu durumun

nedenlerinden bazıları; Türkiye'nin Avrupalı gelişmiş ülkelere ulaşmak isteyen insanlar için bir geçiş noktası olması ve batılı ülkelerin aksine vize konusunda oldukça ılımlı davranması, sığınmacılara kapılarını açması, dünya genelinde mültecilik konusunda başlıca muhatap olan BMMYK'nın Türkiye'de ofisinin bulunması, başta AB olmak üzere batılı ülkelerin sınır kontrollerini arttırmaları ve hatta sınırlarını mültecilere kapatmaları, kısaca kesin bir şekilde mültecileri istememeleridir.

Türkiye Cumhuriyet'i kuruluşundan itibaren sığınmacı ve mülteciler dâhil olmak üzere göçmenlerin uğrak mekânlarından birisi olmuştur. Başlangıç itibariyle çok az sayıda insan için hedef ülke olan Türkiye, bugün itibariyle pek çok insan için halen hedef ülke konumundadır. 1960'lı yıllar sonrasında işgücü potansiyeli nedeniyle batılı ülkelerin ucuz işgücü ihtiyacını karşıladığı zaman diliminde sadece göç veren bir ülke olarak anılan Türkiye önce transit ülke sonra hem transit hem de göç alan bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'ye yönelik göçler düzenli (iş, eğitim vb. amaçlar dâhilinde) ve düzensiz (transit göç, sığınmacı ve mülteci, kitlesel göç vb. kaynaklı) göçler olmak üzere ikiye ayrılabilir (İçduygu, 2014: 222-223). Bu noktada kitlesel göç hareketleri önem arz etmektedir. Zira kitlesel göçlerin maliyeti yükümlülüğü diğer göçlere nazaran çok daha yüksektir. Kuruluşundan itibaren de Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketleri (düzensiz göç) yaşanmaktadır. Türkiye 1922-1938 arasında Yunanistan'dan 384 bin, 1923-1945 arasında Balkanlar'dan 800 bin, 1933-1945 arasında Almanya'dan 800, 1988'de Irak'tan 51 bin 542, 1989'da Bulgaristan'dan 345 bin, 1991'de (I. Körfez Savaşı sonrası) Irak'tan 467 bin 489, 1992-1998 arasında Bosna'dan 20 bin, 1999'da Kosova'dan 17 bin 746, 2001'de Makedonya (2019 itibariyle yapılan isim değişikliği nedeniyle artık Kuzey Makedonya)'dan 10 bin 500 ve son olarak 2011'den günümüze kadar süren zaman diliminde ise Suriye'den yaklaşık 4 milyon kişiye kapılarını açmıştır. Dolayısıyla Türkiye 2000 yılından itibaren eğitim ve çalışma gibi amaçlarla Türkiye'ye gelen yaklaşık 2,5 milyon kişi de dahil edildiğinde 1922'den günümüze yaklaşık 8,5 milyon insana kucak açmıştır (GİGM, 2019b). Aşağıdaki tablo 5'te dönemsel olarak Türkiye'de en fazla sığınmacı ve mülteci menşei ilk 10 ülke verilmiştir.

Tablo 5. Dönemsel Olarak, Türkiye'de En Fazla Sığınmacı ve Mülteci Menşei Ülkeler (İlk 10)

	1980	1990	2000	2010	2017
Afganistan	5.000		96	3.447	163.413
Irak		1.400	2.586	5.877	152.976
İran		830	4.490	4.617	33.923
Arnavutluk		70			
Bosna Hersek			776		

Sırbistan ve Kosova			385		
Filistin			68	142	1.794
Çin			21		
Özbekistan			18	183	666
Somali			15	1.267	4.364
Kırgızistan				245	
Sudan				206	
Eritre				87	
Suriye				74	3.424.237
Pakistan					1.690
Yemen					585
Türkmenistan					597
Diğer/Bilinmeyen	3.080	25.700	43		
Toplam	8.080	29.990	10.498	18.155	3.784.408

Kaynak: (UNHCR, 2019)

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye'ye yönelik farklı dönemlerde farklı nüfus hareketleri gerçekleşmiştir. Bununla birlikte cumhuriyetin kurulmasının ardından ülkeye ilk yapılan göçü mevcut sınırlar dışında kalan Müslüman Türklerin oluşturduğu söylenebilir. Bu doğrultuda 1923 yılından itibaren Bulgaristan ve Yugoslavya kökenli göçler yaşanmış 1980'lere gelindiğinde ise Afganlılar, 1990 ve 2000'lerde İranlılar, Iraklılar (savaş ve çatışma sonrası) ve Bosnalılar (savaş ve çatışma sonrası) ön plana çıkmıştır. 2011 sonrasında yaşanan Suriye krizi ile bu tabloya Suriyeliler de eklenmiş olmakla birlikte, İran, Irak ve Afganistan gibi çatışmaların sıklıkla yaşandığı pek çok ülkeden Türkiye'ye yönelik düzensiz göçler 2019 itibarıyla hâlâ sürmektedir.

Kısaca, pek çok sığınmacı ve mülteci tarafından, kolay ulaşılabilir ve güvenli ülke olarak kabul edilen Türkiye, bir transit ülke olmaktan çıkmakta ve hedef ülke haline gelmektedir. Bu durum da Türkiye'nin yükünü arttırmaktadır. Artan bu yük zaman zaman toplumsal tepkilere yol açarken, birtakım siyasal, ekonomik ve toplumsal sıkıntıları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, Suriye kaynaklı göçlerin Türkiye'ye yönelik etkilerine yer vermek faydalı olacaktır.

4. SURIYE'DE YAŞANAN ÇATIŞMA ORTAMI VE SURIYELİLERİN TÜRKİYE'YE İLTİCA TALEBİ

Türkler; Hama, Rakka, Şam, Lazkiye, İdlip, Dera ve Halep bölgelerinde⁷ yoğun olarak yaşamakta olup Osmanlı öncesinde dahi bin yıldan daha fazla süre boyunca, bugünkü Suriye topraklarında yaşamışlar ve yaşamaya devam etmeye çalışmaktadırlar. Türkmenlerin iskânları sonucu 1516'dan 1918 yılına kadar özellikle Halep, nüfus bakımından neredeyse tamamen bir Türk şehri konumundadır. Ancak 19. yy. sonrasında Türk nüfusunda yaşanan azalmaya bağlı olarak Arap nüfusu artmaya başlamıştır (Kafalı, 1973: 23). Bu azalma, sadece Türkmenler için de geçerli olmayıp, bugünkü Suriye ve Lübnan topraklarında yaşayan yaklaşık 100 bin kişi, 1880'li yıllardan itibaren (dalgalanmalar olsa da) sürekliliğini kaybetmeden, Amerika ve Avrupa topraklarına göç etmiştir. 1914'e gelindiğinde ise göçmen sayısı 350 bine ulaşmıştır (Hashimoto, 1992: 105).

Ancak Suriye topraklarında yaşayan Arapça ve/veya Türkçe konuşan Türkmenler hakkında, Suriye Devleti'nin herkesi Suriyeli Arap olarak değerlendirdiği ve etnik azınlıkların varlığını da kabul etmediği için kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır (Kirişçiöğlü, 2013: 6). Dolayısıyla ifade edilen rakamlar da tam olarak net değildir. Örneğin, ABD Dış İşleri Bakanlığı bölgedeki Türk nüfusunu 70 bin olarak belirtmiş, 1983 yılında bu rakam Türkiye'nin Şam büyükelçisi tarafından desteklenmiş olmasına rağmen Kafalı (1973: 32) yaptığı çalışmalarda, Suriye'deki Türk nüfusunu 500 binden fazla, Türkçe konuşan Türklerin sayısını ise yaklaşık 300 bin olarak tespit etmiştir. Bununla birlikte Orsam (2011: 22) raporuna göre Suriye krizi öncesinde Suriye'de 1,5 milyonu Türkçe konuşan olmak üzere toplamda 3,5 milyon Türkmen varlığını sürdürmektedir. Tablo 6'da Türkçe bilmeyenlerin de (Arapça konuşan) dâhil edildiği Suriye Türkmenlerinin vilayetlere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 6. Suriye Türkmenlerinin Vilayetlere Dağılımı

Vilayetler	Kişi Sayısı	Vilayetler	Kişi Sayısı	Vilayetler	Kişi Sayısı
Şam	460.000	Humus	835.000	Rakka	120.000
Halep	975.000	Lazkiye	385.000	İdlip	25.000
Hama	350.000	Tartus	50.000	Dera	75.000
Kuneytra	50.000	Diğer Bölgeler	175.000	TOPLAM	3.500.000

Kaynakça: (ORSAM, 2011: 22)

Tabloda da görüldüğü üzere Suriye Türkmenleri, Suriye'de geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Suriye nüfusunun altıda birini oluşturmalarına karşın, uzun süredir baskı altında oldukları için Suriye siyasetinde yer alamamışlardır. Özellikle Türkçe bilmeyenler ise büyük oranda asimile olmuşlardır. Ancak yine de muhalif hareketlerin içerisinde yer almaktan geri

⁷ Türkiye'nin Suriye topraklarında gerçekleştirdiği "Fırat Kalkanı Harekâtı" ile (Bayır-Bucak, Azez, Afrin, Menbiç, Çobanbey, Cerablus gibi) bir kısmının ismi medyaya sıkça geçtiği çeşitli nahiye ve kazalarda toplamda 523 Türk köyü bulunmaktadır.

durmamaktadırlar. Yaşanan çatışmalarda da ciddi oranlarda Türkmen ya hayatını kaybetmiş veya tutuklanmıştır.

2010 yılında Tunus'ta başlayan ve diğer Arap ülkelerine de yayılan, Arap Baharı olarak adlandırılan ve Ortadoğu'da taşları yerinden oynatan hatta pek çok hükümetin devrilmesine yol açan olaylar silsilesinin son durağı Suriye olmuştur. Hükümete yani rejime karşı yapılan tüm gösteri, eylem ve protestolarda ağırlıklı olarak siyasi tutukluların salıverilmesi ve demokratik seçimlere gidecek bir geçiş hükümetinin kurulması istenmiştir. Fakat bu istekler cevap bulmamış aksine gözaltılar, tutuklamalar ve dolayısıyla işkenceler yaşanmıştır. Uluslararası toplum ise Suriye'de yaşanan bu olaylara karşı sessizliğini korumuştur. Bununla birlikte Türkiye'nin çeşitli önerilerinin olmasına karşın bu önerilerine rejim tarafından da sıcak bakılmamıştır. 2011 Nisan ayına gelindiğinde ise rejim karşıtı yapılan gösteri, eylem ve protestolara sadece tutuklama ve işkence ile değil aynı zamanda ölümle sonuçlanan silahlı müdahalelerle karşılık verilmeye başlanmış ve bu durum aktif bir direnişin de önünü açmıştır. Türkiye ve bazı Körfez ülkeleri, rejim muhaliflerine silahlı direniş noktasında yardımda bulunsa da bu yardımlar gerekli ve yeterli miktarda olmamıştır. Sonuç itibariyle de orantısız bir çatışmaya girilmiştir. Oysa rejim başta Rusya ve İran olmak üzere çeşitli devletlerden ciddi oranda yardım görmüştür. Nihayetinde Suriye'de son derece korkunç olarak adlandırılacak, kimyasal silahların kullanıldığı katliamlar yaşanmıştır. 2011 yılı itibariyle patlak veren kriz nedeniyle bugüne kadar 117 binden fazla kişinin tutuklandığı veya kaybolduğu, 470 binden fazla kişinin hükümet güçleri tarafından öldürüldüğü (HRW, 2017) çeşitli insan hakları örgütleri tarafından da belirtilmektedir.

Rejimin katliamları karşısında fazla şansı olmayan Suriyelilerin, yaşanan kriz sonrası, Türkiye'ye yönelik iltica talepleri, ilk olarak, 2011 yılı Nisan ayında yaşanan şiddet olaylarından kaçan yaklaşık 300 Suriye vatandaşının iltica talebinde bulunmasıyla başlamıştır. Bu durum Türkiye için ciddi bir sınavın başlangıcı olurken dünya nezdinde büyük bir insanlık dramının cereyan ettiği süreç olarak halen devam etmektedir. Suriye'de 7 milyonu aşkın insan yerinden edilmiş, pek çoğu da ya katledilmiş veya tutuklanmış ve işkence görmüştür. Katliamlardan, çatışmalardan kaçabilenler ise başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere ve diğer ülkelere iltica etmişlerdir.

2011 yılında yaklaşık 22 milyon olan Suriye nüfusu yaşanan çatışmalar sonrasında gerçekleşen zorunlu göçlerin ardından 2016 itibariyle yaklaşık 18,5 milyona düşmüştür (UN, 2017). Bu rakamın Suriye krizi sonrasında bu insanların büyük bir kısmının Türkiye'ye ve başka ülkelere sığınmaları nedeniyle düştüğü aşikârdır. Suriye'den gelen bu sığınmacılar, bütün olarak Suriyeli Araplar olarak değerlendirilse de aslında birçoğunun Türkçe bildiği pek

çoğunun ise Türk asıllı olduğu aşikârdır. Nitekim yukarıda da belirtildiği üzere; çatışmaların yoğun olarak yaşandığı ve başta “Fırat Kalkanı Harekâtı” ile operasyon düzenlenen bölgeler, genel itibariyle Suriye Türkmenlerinin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdir.

Türkmenlerin de bulunduğu bölgeler hala rejim ve diğer güçlerin elinde olup çatışmaların yoğun olarak yaşandığı mücadele alanlarıdır. Dolayısıyla Türkiye’ye sığınan Suriyeliler içerisinde Türkmenlerin sayısının bir hayli yüksek olması ihtimaller dahilindedir. Fakat Türkiye’ye sığınan Suriyeliler içerisinde Türk kökenli olanların tespit edilmesine yönelik detaylı bir çalışma bulunmamaktadır.

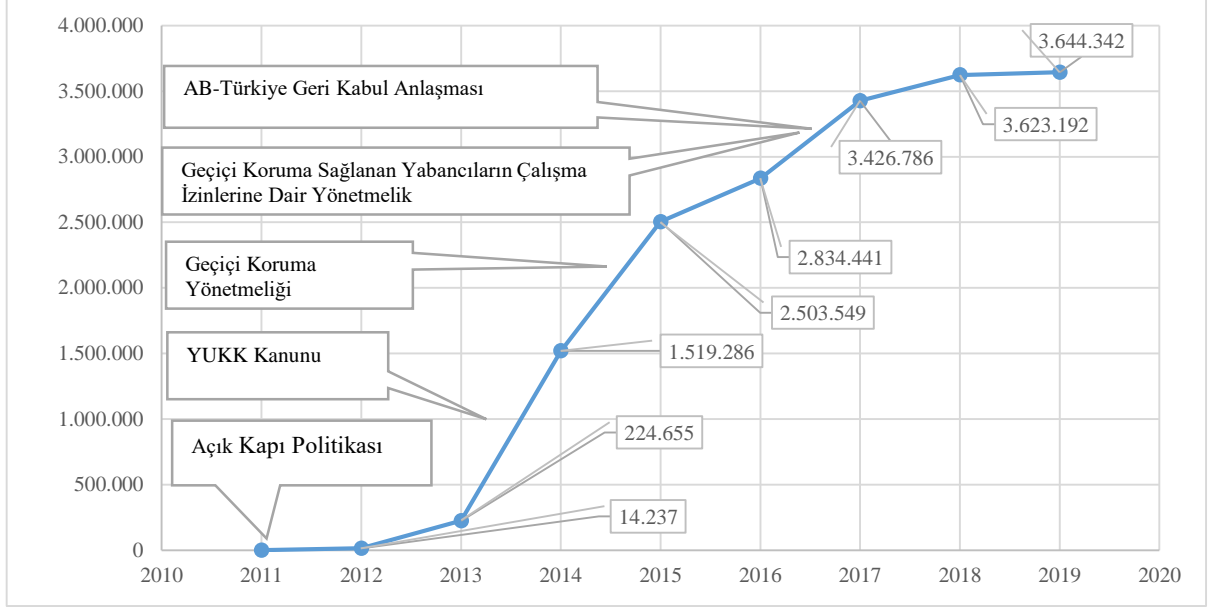
Yaşanan çatışmalar sonucunda zamanla büyük oranlarda artan sığınmacı sayısı, giriş çıkışların kontrol altına alınmasını oldukça zorlaştırmıştır. Libya, Mısır, Ürdün, Lübnan, Irak ve özellikle de Türkiye Suriyelilere yönelik olarak “açık kapı” politikası izlemişlerdir. Bu nedenle de Türkiye ve diğer ülkeler bir kontrol mekanizması oluşturmuşlar veya var olan mekanizmaları daha işlevsel hale getirmişlerdir. Buna rağmen başta Türkiye olmak üzere komşu ve yakın ülkelerde sığınmacı sayısında bir azalış yaşanmamıştır. Aksine mülteci kabul etmeyen Arap devletleri ve mülteci kabulünü oldukça zorlaştıran batılı devletler nedeniyle sığınmacı sayısındaki artış devam etmiştir. Suriyelilerin Türkiye’yi neden tercih ettiklerine dair pek çok neden sıralanabilir. Ancak birkaç başlık altında ifade edecek olursak; Geçmiş tarihi-kültürel bağlar, ekonomik ilişkiler, geçmiş bir aidiyetlik duygusu, akrabalık ilişkileri, baskı altında yaşayan insanların çoğunlukla Sünni ve hatta önemli bir kısmının Türk kökenli oluşu, Türkiye’nin İslam dünyasında teşkil ettiği konumu dolayısıyla ensar-muhacir ilişkisi, Suriye’ye komşu ve yakın oluşu, güvenli oluşu, batılı ülkelere ulaşmak isteyenler için bir köprü vazifesi görmesi, yaşam koşullarının (özellikle kamp koşullarının) diğer ülkelere nazaran çok daha iyi oluşu, Türkiye’nin kabul esnasında sağladığı kolaylıklar, gibi çeşitli nedenler sıralanabilir.

5. TÜRKİYE’YE İLTİCA TALEBİNDE BULUNAN SURIYELİLER VE TÜRKİYE’NİN YAKLAŞIMI

Türkiye, uyguladığı “açık kapı” politikası sonrasında Suriyelilerin en yoğun olarak yaşadığı ülke konumuna gelmiştir. Başlangıç itibariyle Suriyelilere kısa süreli ev sahipliği yapacağı, kısa bir süre sonra Suriye’de de Arap baharı olarak adlandırılan gelişmelerin sonuç vereceğini ve bir geçiş hükümetinin kurulmasının ardından seçime gidileceği varsayımı üzerinden hareket edilmesi bu durumun temel nedenlerinden birisi olmuştur. Fakat ne yazık ki 2011 yılında başlayan olaylar halen devam etmekte ve sayıları gün geçtikçe artan ve 4 milyona yaklaşan Suriyeli yaşamını bir şekilde Türkiye’de devam ettirmektedir. Aşağıdaki grafik 1’de yıllar itibariyle Türkiye’ye sığınan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayıları ve

yaşanan gelişmelerle doğru orantılı olarak gelişen iltica hukuku alanındaki yenilikler/düzenlemeler incelenebilir.

Grafik 1. Yıllara Göre Türkiye'ye Gelen Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler ve Hukuksal Süreçler

Kaynak: (GİGM, 2019a ve İçduygu, 2017: 30)

Hem transit hem de kaynak ülke konumunda olan Türkiye, uluslararası iltica hukukunun temelini oluşturan 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekince şartıyla⁸ kabul etmiştir, Cenevre Sözleşmesi'ndeki zaman ve coğrafi sınırlama şartına düzenleme getiren (bu iki şartı kaldıran) 1967 New York Protokolü'nü ise imzalamakla birlikte coğrafi çekince şartını sürdürmeye devam etmiştir. Türkiye'nin bu tavrının nedeni olarak sıklıkla çatışma yaşanan bölgelere/ülkelere olan coğrafi yakınlığı dolayısıyla yüksek maliyetli ağır yükümlülük gerektiren sığınmacı ve mülteci akınlarıyla karşılaşmak istememesidir. 1994 yılında ise yabancılara, mültecilere ve nüfus hareketlerine ilişkin, "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" çıkarmıştır.

AB ile üyelik müzakerelerinin başlanmasının ardından göç ve iltica alanında birlik müktesebatına uygun bir mevzuat geliştirmek ve kanun düzeyinde çerçeve bir metnin eksikliğini gidermek adına 2005 yılında kapsamlı bir "Ulusal Eylem Planı" hazırlamıştır. Suriye krizi öncesinde ilticayı genellikle transit ülke olarak kullanılması ve bu insanların sayılarının azlığı nedeniyle daha çok insan kaçakçılığı ekseninde ele alırken Suriyelilerin kitlesel göçleri Türkiye'nin bu yaklaşımını zorunlu olarak değiştirmesine neden olmuştur.

⁸ Sadece Avrupa ülkelerinden gelenlerin mülteci olarak kabul edilmesini ifade eder.

Türkiye uyguladığı açık kapı politikası nedeniyle hem artan sayıda gelen Suriyeli sığınmacılar karşısında yetersiz kalan hukuki düzenlemelerini yeniden yapılandırmış hem de bunların AB müktesebatına uygun olmasına özen göstermeye çalışmıştır. Bu doğrultuda eylem planı dahilinde 2013 yılında oluşturulan 2014 yılında da yürürlüğe giren “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) kabul edilmiştir. Bu sayede göç ve iltica hukukuna ilişkin olarak kanun düzeyince bir metin ilk kez düzenlenmiş olmuştur. Kanunla mevzuat eksikliğinin giderilmesi hedeflenmiş yabancılara dair pek çok düzenleme yapılmıştır. Ayrıca “Göç İdaresi Genel Müdürlüğü” (GİGM) kurulmuş, görev yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Genelde kitleler halinde iltica talebinde bulunan ve coğrafi çekince şartı nedeniyle mülteci olarak kabul edilemeyen genelde yabancılara özelde ise Suriyelilere yönelik olarak ise YUKK’ndan (madde 91) hareketle “Geçici Koruma Yönetmeliği” yürürlüğe konulmuştur. Böylelikle Türkiye’de bulunan Suriyeliler yasal bir statüye kavuşmuşlardır.

Sığınmacı ve mülteci külfetine katlanmak istemeyen AB vize muafiyeti ve yük paylaşımı konusunda yardım edeceği vaadiyle Türkiye ile 2013 yılında “Geri Kabul Anlaşması” imzalamıştır. Fakat yükümlülükleri yerine getirmediği gerekçesiyle Yük paylaşımı ve vize muafiyeti konularında üzerine düşen yükümlülükleri Şubat 2019 itibariyle hâlâ yerine getirmemiştir. Ancak AB sınır koruma (FRONTEX) engelini aşan göçmen, sığınmacı ve mülteciler (özelde Suriyeliler) geri gönderilmeye devam etmektedir. Ayrıca 18 Mart 2016’da gerçekleştirilen “18 Mart Mutabakatı” ile oluşturulan, Türkiye üzerinden Yunanistan’a geçiş yapan Suriyeli bir düzensiz göçmenin geri alınması karşılığında bir başka Suriyelinin AB ülkelerinden birisine yerleştirmesini ifade eden, “birebir değişim” formülü kararlaştırılmıştır. Yasal yollardan AB ülkelerine ulaşamadığı için yasadışı (göçmen tacirleri vb.) yollardan Akdeniz ve Ege Denizi’ni geçmeye çalışan pek çok insan bu uğurda hayatını kaybetmekte trajik ölümler ve aile dramları da yaşanmaktadır. En belirgin örneklerden birisi olan, Ege Denizi üzerinden Yunanistan’a geçmek isteyen, Aylan bebeğin Muğla’nın Bodrum ilçesi kıyılarına vuran cansız bedeni hafızalarda yer etmiştir.

Tüm bunlarla birlikte sergilediği bu olumsuz tutum nedeniyle AB’nin Türkiye’yi bir tampon bölge olarak kullandığı yönünde eleştirilmektedir.

Türkiye’de bulunan geçici koruma altındaki Suriyelilerin cinsiyet ve yaşlara göre dağılımına bakıldığında ise grafik 1’de görüleceği üzere Türkiye’de bulunan Suriyeliler ağırlıklı olarak bebeklerden ve küçük yaşta çocuklardan oluşmaktadır. 19 yaş altındaki çocukların oranının %45,5 olduğu ve bu çocukların %60’ının da 10 yaş altındakilerden oluştuğu anlaşılmaktadır (GİGM, 2019a).

Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeliler geçici barınma merkezlerine ve çeşitli vilayetlere yerleştirilmişlerdir. Suriyelilere verilen ikamet izin belgelerinde hangi vilayette yaşamaları gerektiği açıkça yazılmış olup, bu insanların GİGM müdürlüğü tarafından tespit edilen vilayetlerde yaşamaları zorunludur (YUKK madde 71 ve 82). Ancak ikamet izni ile belirlenen vilayetlerde yaşamak istemeyen sığınmacılar gerekçeleriyle beraber valiliklerde bulunan GİGM’lerine başvurabilirler. Ayrıca Suriyeliler Türkiye’de 8 ilde toplam 13 Geçici barınma merkezlerine de yerleştirilmişlerdir (GİGM 2019a). Öyle ki, Türkiye’de bulunan 3,64 milyon Suriyelinin sadece % 4’ü geçici barınma merkezlerinde kalırken % 96’sı bu merkezlerin dışında, Türkiye genelinde, şehirlere yayılmış bir vaziyette yaşamlarını sürdürmektedirler.

Pek çok ülkedeki sığınmacılar ve mülteciler Türkiye’deki geçici barınma merkezlerine nazaran kötü koşullarda yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Kamplar; kapasitelerinin üzerindeki kişilere ve genellikle sağlıksız ortamlarda ev sahipliği yapmakta ayrıca yine kamplarda yaşayan pek çok kişi (Almanya örneğindeki gibi) ırkçı saldırılara da maruz kalmaktadırlar (Habertürk, 2013). Son olarak adından da anlaşılacağı üzere bu tür kampların geçici olarak kurulan yerleşkeler olduğu unutulmamalıdır.

Nihayetinde Türkiye, Suriye ile en uzun sınır hattına sahip komşu ülke olmanın ötesinde ilişkilere daha doğrusu bağlılıklara sahiptir. 2011 yılı öncesinde, 22 milyon nüfusa sahip Suriye’de yaklaşık 3,5 milyon Türkmen vardır (ORSAM, 2011: 22). İki ülke arasında tarihi kültürel bağlar, ekonomik ilişkiler ve iki ülke insanların birbirleriyle sadece Türk olmanın dışındaki (yapılan evliliklerle) akrabalık bağları da mevcuttur. Dolayısıyla Suriyeli sığınmacılar için güvenlik ve barınma gibi temel problemlerin çözümü olabilecek ilk ve en yakın devlet Türkiye olmuştur. Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılara yönelik ılımlı yaklaşımı Türkiye’yi bir tercih nedeni yapmıştır. Şüphesiz Türkiye’nin batılı gelişmiş devletlere ulaşma yolunda bir transit ülke olarak kullanılmak istenmesinin de mevcut durumdaki rolü büyüktür.

6. TÜRKİYE TARAFINDAN SURİYELİ SİĞİNMACILARA SAĞLANAN HİZMETLER

1951 Cenevre Sözleşmesi mültecilere geri gönderme yasağının yanı sıra sosyal ve ekonomik olmak üzere pek çok hak tanımıştır. Ancak Suriyeli sığınmacılar örneğindeki gibi geçici korunanlar için bu hakların verilmesine ilişkin devletler Cenevre Sözleşmesi’nden bağımsız olarak karar verme eğilimindedirler. Kısaca devletlerin geçici koruma altındaki kişilere yönelik haklar konusunda geniş bir takdir yetkileri vardır. İnsan hakları bağlamında geçici koruma sağlanan kişilere de mültecilere tanınmış olan eğitim, sağlık, çalışma gibi hakların tanınması gerekmektedir. Fakat özellikle Suriye örneğindeki gibi kitlesel göçlerin

yaşandığı durumlarda olayların kısa sürede gerçekleşmesi başta ekonomi olmak üzere sosyal ve kültürel olarak ülkelere büyük bir yük oluşturmaktadır.

Geçici koruma konusunda en temel sayılabilecek hukuki metin AB Geçici Koruma Yönergesi'dir. Yönerge geçici korumadan yararlanan kişilere ilişkin üye devletlerin yükümlülüklerini belirlemiştir. Ancak hak kavramı yerine hizmet kavramı başlığı altında düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda geçici koruma altındaki kişilere; ikamet izni, evrakların tercüme edilmesi, çalışma hakkı, meslek eğitimi de dâhil olmak üzere eğitim hakkı, barınma hakkı, yeterli imkânlarla sahip değillerse acil durumlarda hastalıkların tedavisi ve sağlık desteği, aile birleştirme gibi haklar tanınmıştır. Türkiye ise, topraklarında bulunan geçici koruma kapsamındaki kişiler (Suriyeli sığınmacılar) için "Geçici Koruma Yönetmeliği"⁹nde bu hakları düzenlenmiştir. Yönetmelik ilk olarak geri gönderme yasağını (Madde: 6) düzenlemiştir. Sonrasında ise Suriyeli sığınmacıları da kapsayacak olan geçici korunanlara sağlanacak hizmetler başlığı altında: "...sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanabilir." (Madde 26) ifadesine yer verilmiştir. Türkiye'nin de tıpkı AB üyesi devletler gibi hak kavramı yerine hizmet kavramını kullanarak, bu hizmetlerin zorunlu olarak düzenlenmediğini vurguladığı açıktır.

Sınırlarından giriş yapıldığı andan itibaren Türkiye için çeşitli yükümlülükler de ortaya çıkmaktadır. Geçici korunanlar yani özelde Suriyeli sığınmacılar "mülteci" kapsamındaki haklara sahip olmasalar da karşılanması gereken ihtiyaçları olduğu aşikârdır. Yukarıda bahsedilen barınma, eğitim, beslenme, sağlık gibi akla ilk gelen hakların yanında, çalışma hakkı da bu kişilerin devlete ve topluma oluşturacakları yükün azaltılması ve aynı zamanda entegrasyonun da hızlıca gerçekleşmesi açısından oldukça önemlidir. Türkiye yönetmelikle, sağlık hizmetlerinin hem geçici barınma merkezlerinde hem de bu merkezlerin dışında kalanlar için Sağlık Bakanlığı'nın kontrolü ve sorumluluğu altında gerçekleştirileceğine (Madde 27), eğitim hizmetlerinin hem geçici barınma merkezlerinde hem de bu merkezlerin dışında kalanlar için MEB kontrolünde sorumluluğunda altında gerçekleştirileceğine (Madde 28), iş piyasasına erişim hizmetlerinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın görüşü alınarak Bakanlar Kurulunca belirleneceğine (Madde 29), sosyal yardım ve hizmetlerinin, ihtiyaç sahibi olanlar için ilgili fon kurulunun¹⁰ belirleyeceği şekilde sağlanacağına (Madde 30), tercümanlık hizmetlerinin gerekli iletişim kurulmadığında ücretsiz olarak sağlanacağına (Madde 31) ilişkin düzenlemeler yapmıştır. Türkiye geçici koruma altındaki sığınmacılara ilişkin olarak son derece

⁹ Detaylı bilgi için bkz: Geçici Koruma Yönetmeliği, http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf

¹⁰ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu

yardımsız davranmakta ve ciddi bir yükün altına girmektedir. Suriyeli Sığınmacıların eğitim hizmetlerine ilişkin aşağıdaki Tablo 7 incelenebilir:

Tablo 7. Eğitime Erişimi Sağlanan Suriyeli Öğrenci Sayısı

Yıllar	Resmî Okul	Resmî Okula Kayıtlı Toplam Öğrenci Oranı	Geçici Eğitim Merkezi	Geçici Eğitim Merkezi Toplam Oranı	Kayıtlı Toplam Öğrenci Sayısı	Çağ Nüfusu	Okullaşma Oranı
2014-2015	40.000	%17,39	190.000	%82,61	230.000	756.000	%30
2015-2016	62.357	%20,03	248.902	%79,97	311.259	834.842	%37
2016-2017	201.505	%40,91	291.039	%59,09	492.544	833.039	%59
*2017-2018	375.309	%62,06	229.470	%37,94	604.779	976.200	%61,95

*8.333 açık okul dahil.

Kaynak: (MEB, 2018: 3)

Toplam 604 bin 779 Suriyeli öğrencinin 336 bin 476'sı resmi okullarda, 8 bin 833'ü açık okullarda, 72 bin 330'u kamp içinde ve 157 bin 140'ı kamp dışında eğitim görmektedir. Okullarını bitiren bu öğrencilere denklik diploması verilmektedir. Ayrıca toplam 20 bin 625 Suriyeli öğrenci yüksek öğretim görmektedir (MEB, 2018: 4-10). 110'u MEB, 228'i diğer kurumlar (MEB, 2018: 15) bünyesinde olmak üzere toplam 338 geçici eğitim merkezlerinde Suriyeliler kendi dillerinde eğitim görmekte ve ayrıca bu öğrencilere Türk öğretmenler tarafından Türkçe dersleri de verilmektedir. Bu durum okul çağındaki çocukların Türkiye'ye ve topluma daha hızlı bir biçimde uyum sağlamalarına olanak sağlamaktadır. Ayrıca Suriyelilerin sınavsız olarak Türk üniversitelerine geçiş yaptıklarına yönelik iddialar gerçeği yansıtmamakla birlikte¹¹ "Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı"na düzenlenen "Türkiye Bursları" kapsamında Suriyeli öğrencilere belirli kontenjanlarda burs sağlanmış ve bu doğrultuda önlisans, lisans ve yüksek lisans düzeyinde bin 275 öğrenciye burs verilmiştir (GİGM, 2017a: 82). Ayrıca yabancı dil, halı dokuma ve bilgisayar okuma yazarlığı gibi çeşitli sertifika kurslarında 225 bin Suriyeliye eğitim verilmiştir (AFAD, 2017). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık hizmetlerine ilişkin veriler ise aşağıdaki tablo 8'de incelenebilir.

Tablo 8. Suriyeli Sığınmacılara Sağlanan Sağlık Hizmetleri

	Sağlanan Hizmet Sayısı
Poliklinik	20.956.267
Hastaneye Sevk	918.694
Hastanede Yatan	964.047
Doğum	224.750
Ameliyat	797.450

Kaynak: (GİGM, 2017: 82; AFAD, 2017).

¹¹ Suriyeliler de tüm yabancı öğrenciler gibi Türk üniversitelerinde öğrenim görebilmek için, Yabancı Öğrenci Sınavı (YÖS)'e girmek ve bu sınavı kazanmak zorundadırlar.

Suriye krizinin başladığı 2011 yılından bugüne kadar geçen yaklaşık 7 yıllık süreç içerisinde Suriyeli sığınmacıların ilaçları da dâhil olmak üzere sağlık hizmetleri¹² Sağlık Bakanlığı'nın iş birliği ile ücretsiz olarak gerçekleştirilmektedir (AFAD, 2017). Ayrıca, GİGM 2017 bütçesinde yaklaşık 81 milyon TL'lik büyük bir meblağ; uluslararası koruma başvuru sahibi, mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi ile vatansız olarak tanınan kişiler" e ait olmak üzere "Genel Sağlık Sigortası" primi ödemeleri kapsamında kullanılmak üzere tahsis edilmiştir (GİGM, 2017b). Sığınmacılara yönelik tedrici olarak da olsa alınan bu hizmet kararları muhtemel sorunların önlenmesi açısından oldukça önemlidir fakat bu hizmetler yaşanan krizi tam manasıyla ortadan kaldırmaktan ziyade krizin sonuçlarına yönelik önlemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

7. SURİYELİ SİĞINMACILARIN KARŞILAŞTIKLARI TEMEL SORUNLAR

Türkiye sağlamış olduğu tüm bu hizmetlerin yanı sıra başta Suriyeliler olmak üzere sığınmacılar ve mülteciler; başvuru esnasındaki (özellikle BMMYK) bekleme sürelerinin uzun oluşu, üçüncü ülkeye yerleştirme zorlukları, barınma merkezlerindeki farklı uygulamalar, etkili denetimsizlik, yargı kanallarının henüz iltica hukukuna tam manasıyla haiz olmaması, yeterli barınma kapasitesinin olmaması, eğitim ve sağlık alanındaki bazı aksaklıklar, sosyal hayattan dışlanma, sosyo-kültürel haklara erişim, işsizlik ve parasızlık, ırkçılık ve nefret söylemi gibi sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Ayrıca Suriyeli sığınmacılar mülteci haklarına erişemedikleri için yasal statüleri de belirsizliğini korumaktadır. Bu bağlamda, genel olarak Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları sorunların başlıcaları şunlardır.

Dil Sorunu: Şüphesiz en önemli sorunlardan birisi dil problemidir. Türkçe bilmeyen pek çok Suriyeli sığınmacı kamu hizmetine erişim sağlarken, günlük ve çalışma hayatında, oldukça zorluk çekmektedir.

Barınma ve Beslenme Sorunu: Daha önce de ifade edildiği gibi, kitleler halinde gelen Suriyeliler için Türkiye'deki sığınmacı kampları yetersiz kaldığı için bu insanlar Türkiye genelinde şehirlere dağıtılmışlardır. Ayrıca Suriyelilerin pek çoğu da kamplarda yaşamak istemedikleri için kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalmaktadırlar. Ekseriyetle ekonomik gelir düzeyleri düşük Suriyeliler düşük kirali, aynı zamanda bakımsız ve/veya sağlıksız ortamlarda, (kira maliyetini en aza indirmek için) kalabalık bir nüfusla yaşamak zorunda kalmaktadırlar.

¹² Yalnızca sağlık Uygulama Tebliği'nde belirtilen (kısaca acil) ihtiyaçlar bu kapsamdadır. Bazı medya kuruluşlarında yer alan ücretsiz tüp bebek vb. sağlık hizmetlerinin ücretsiz olarak yapıldığına ilişkin iddialar gerçeği yansıtmamaktadır.

Yemek kültürleri farklı olan, kamplarda kalan Suriyelilere yapılan beslenme yardımlarının büyük ölçüde israf edildiği gözlemlenmiş ve bu sıkıntıyı gidermek için Suriyelilere istedikleri gibi alışveriş yapabilecekleri market fişleri verilmeye başlanmıştır. Fakat çoğunluğu oluşturan kamp dışında kalanlar çeşitli yardım kuruluşlarının yardımlarının dışında, kendi başlarının çaresine bakmak zorunda oldukları için zaman zaman aç kalabilmektedirler. Her ne kadar sığınmacılara hem devlet hem de sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli yardımlar yapılsa dahi bu yardımların tüm Suriyelilere eşit bir biçimde ulaştırılması zorlu bir süreçtir.

Çalışma Sorunu: Çalışma izni Suriyelilerin kendi imkânlarıyla hayatta kalabilmeleri için vazgeçilmezdir. Bu açıdan üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Özellikle kamp dışında kalan Suriyeli sığınmacılar geçimlerini sağlamak için çalışmak zorunda olmakla beraber ancak 2016¹³ yılından itibaren çalışma iznine sahip olabilmişlerdir. Buna rağmen Suriyeli sığınmacılar genellikle düzensiz, güvensiz, fazla mesaili nitelik gerektirmeyen tarım işçiliği, hayvancılık, inşaat ameleliği gibi işlerde düşük ücretlerle kayıtdışı olarak çalıştırılmaktadırlar.

Sağlık Sorunu: Türkiye Suriyelilere sağlık konusunda ücretsiz olarak hizmet veriyor olsa da yabancı dil ve hastane sistemine kayıt sorunları, hizmetlerin hem sağlık çalışanları tarafından hem hasta sığınmacılar tarafından ücretli olduğunun zannedilmesi, hastaneye gidememe, güvenlik endişesiyle bulunduğu yeri terk edememe, fiziksel-ruhsal travma, bulaşıcı (kızamık, sıtma, kuduz, ishal, şark çıbanı gibi) hastalıklar ve sağlık çalışanlarının kötü muameleleri, yetersiz beslenme, hijyen eksikliği, kötü koşullarda barınma gibi nedenlerle sağlık hizmetlerine erişim sıkıntısı yaşanmaktadır. Ayrıca devlet tarafından karşılanmayan bazı yüksek ilaç fiyatları da bu insanların tedavi olmalarının önünde engel teşkil etmektedir. Bununla birlikte kamp içerisindeki sığınmacıların kamp dışındakilere göre çok daha şanslı olduğunu da ifade etmek gerekmektedir.

Eğitim Sorunu: Eğitim konusunda en büyük sorunların başında lise çağındaki çocukların eğitime dahil olmamaları gelmektedir. Bu konuda MEB ve özellikle AFAD ciddi çalışmalar yapmakta ve çocukların eğitim sistemine dâhil edilmesi için özen göstermektedirler. 12 yıllık zorunlu eğitim baz alındığında 2014-2015 döneminde 756 bin okul çağındaki Suriyeli çocuğun sadece %30'una ulaşılmışken 2017-2018 döneminde okul çağındaki olan 976 bin 200 çocuğun %61,95'ine ulaşılabilmektedir (MEB, 2018: 3).

¹³ “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”le düzenlenmiştir.

Türkçe öğrenen çocukların daha fazla ve daha hızlı sosyalleşebilecekleri aşikârdır. Bu doğrultuda çocuklara her yaş grubuna özel hazırlanan dil kurslarında Türkçe öğretilmektedir. Fakat kamp dışında okuyan özellikle lise çağındaki Suriyeli çocuklar öğrencilik hayatlarına zorunlu olarak ara verdikleri için sene kaybını önleyici olacak şekilde bir eğitime tabi tutulmaları da gerekmektedir. Fakat böyle bir müfredatı hazırlamak için ciddi emek, çaba ve zaman gerekmektedir.

Büyük bir travma yaşayan çocukların eğitime katılmak istememeleri, gayret göstermemeleri ve Türk öğretmenlerin sığınmacılara ilişkin yeterli teknik ve hukuki bilgilerinin olmaması ve bu öğrencilere negatif gözle bakmaları gibi unsurların giderilmesi için çalışmalar yapılmakta ancak bu çalışmaların ve bilgilendirmelerin daha fazla olması gerekmektedir. Tüm bunlarla birlikte, Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de kalış süreleri uzadıkça, Türk toplumunun bazı kesimleri; kira fiyatlarındaki artışlar, iş kayıpları, kayıt dışı işgücü, ücretlerde azalma, poligaminin yaygınlaşması, güvenlik endişesi, bazı hizmet sektörlerindeki yavaşlama iddiaları, etnik-mezhepsel ve sosyo kültürel farklılıklar ve başta sosyal medyada¹⁴ olmak üzere olumsuz propaganda gibi nedenlerle ne yazık ki Suriyelileri dışlayabilmektedir. Bu dışlanma ve kötü davranışlar da zaten mağdur olan Suriyeliler üzerinde ekstra bir baskı oluşturmaktadır.

8. SONUÇ

Türkiye kuruluşundan 1980’lere kadar transit veya kaynak bir ülke görünümüne sahip olmuştur. Ayrıca Avrupa ülkeleri dışındaki pek çok geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelere yaşanan etnik, ideolojik, ekonomik, dini ve siyasi baskılardan dolayı insan hakları ihlallerine uğrayan veya daha iyi bir yaşam isteği ile hareket eden insanlar için bir transit veya hedef ülke durumundadır. Bu duruma maruz kalan insanlar genellikle daha gelişmiş olan batılı ülkelere ulaşmayı istemekle birlikte bu süreç olumsuz sonuçlandığında ülkesine dönmektense, zorunlu olarak Türkiye’de de kalmayı tercih etmektedirler. Bu insanlar için de Türkiye artık bir transit ülke değil adeta “hedef ülke” olmuştur. Türkiye’nin bölge ülkelere nazaran daha istikrarlı, güvenli ve refah seviyesinin nispeten daha yüksek olması hedef ülke olmasında önemli bir rol oynamıştır. Fakat sadece istikrar, güvenlik ve refah seviyesi gibi unsurları tek başına ölçü olarak kabul etmek yeterli değildir. Geçmiş, ortak kültür, dil, din, akrabalık ilişkileri, toplumun bakış açısı, zorunluluk, demokrasi ve insan hakları konusunda ilerlemeler gibi pek çok nedenler de vardır. Türkiye’nin özellikle zorunlu göçlere ilişkin uyguladığı açık kapı politikası da pek çok insanı bir nevi cesaretlendirmiştir. Irak, Afganistan ve son olarak Suriye’de yaşanan olaylar

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz: Suriyelilerle İlgili doğru Bilinen Yanlılar, <https://multeciler.org.tr/suriyeli-multecilerle-ilgili-dogru-bilinen-yanlislar/>

sonrasında Türkiye'nin kendisine sığınan bu insanlara kapılarını açması bu durumun bir göstergesidir.

Türkiye sadece sınır ülkesi olduğu, Suriyelilerle geçmiş ortak kültürel bağlara sahip olduğu sebebiyle değil dış politika alanında, insaniyetçi yaklaşımları ön planda tuttuğu, uluslararası adalete ve eşitliğe vurgu yaptığı, çevresindeki sorunları görmezden gelmediği ama özellikle küresel siyasette ve bulunduğu bölgede etkin güç olmak istediği için, bu duruma karşı sessiz kalmamıştır.

1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekinceyle kabul ettiği (Avrupa ülkeleri dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmediği) için Suriyelileri mülteci olarak kabul etmemiş fakat geçici gözüyle bakılan bu insanlara (misafir anlayışıyla) uluslararası koruma sağlamıştır. Başlangıçta yaşanan küçük çaplı iltica hareketleri, kriz ortamı devam ettikçe kitlesel hale dönüşmüş ve Türkiye'nin mevcut iltica politikası, yasal düzenlemeleri hatta kurumları bu durumun üstesinden gelmek için yetersiz kalmaya başlamıştır. Türkiye bu durum karşısında, imzalamış olduğu uluslararası metinleri de göz önünde bulundurarak yeniden bir kanun hazırlamış 2014 yılında YUKK'nunu ve bu kanuna dayanarak Geçici Koruma Yönetmeliği'ni yürürlüğe sokarak süreci etkin bir biçimde yönetme gayretini göstermiştir. Ancak karşılaşılan sorunlara yönelik, sistematik ve tam manasıyla bütüncül bir çözümün ortaya konulduğu ne yazık ki söylenemez.

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi sınırlamasını kaldırmış değildir. Coğrafi sınırlama koyulmasının temel nedeni iltica hareketlerinin kaynağı olan Avrupa dışındaki ülkelere (özellikle Ortadoğu'dan) gelenlerin yol açacağı külfete katlanılmak istenmemesidir. Fakat Türkiye, bu uygulamayı kaldırması için her ne kadar külfet paylaşımının gerekliliğini vurgulasa da en son Suriye örneğinde görüldüğü üzere, Avrupa dışından gelenlere açık kapı politikası uygulamakta ve söz konusu külfete büyük oranda kendisi katlanmaktadır. Nitekim Türkiye, topraklarında bulunan Suriyeli sığınmacılar için 2011-2019 yılları arasında, 30 milyar dolardan fazla harcama yapmıştır. Dolayısıyla Türkiye, bir nevi coğrafi sınırlama uygulamasını fiilen kaldırmış gibi hareket etmektedir. Ayrıca, dünyada en çok sığınmacı barındıran ülke konumuna gelmiştir. 2019 yılı itibariyle, Türkiye'de yaklaşık 4 milyon Suriyeli yaşamaktadır. Bu rakam, Türkiye nüfusunun %4,4'üne denk gelmektedir. Suriye uyrukluların yanı sıra diğer farklı uyruklara mensup (çeşitli nedenlerle Türkiye'de bulunan) yabancılar da dahil edildiğinde, Türkiye 6 milyonu aşan yabancı nüfusu uzun süredir topraklarında barındırmaktadır.

Tüm bunlarla birlikte Türkiye, Suriyeliler özelinde sadece hukuki düzenlemeler yapmakla yetinmemiştir. İnsani yardımlar başlığı altında ciddi bir yükümlülüğün altına girmiş,

insan hakları temelinde, sürdürülebilir, uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde olma gayretini de göstermiştir. Bu doğrultuda, IOM, BMMYK, Mercy Corps, International Medical Corps gibi kuruluşlar başta olmak üzere 130'dan fazla uluslararası sivil toplum kuruluşuna akreditasyon vermiştir. Sadece topraklarında bulunan Suriyeliler özelinde uluslararası standartlara göre 30 milyar doların üzerinde harcama yapmıştır. Üstelik bu rakama sadece devlet eliyle yapılan yardımların miktarını belirtmektedir. Yardımsever Türk halkının ve çeşitli yardım kuruluşlarının gerçekleştirdikleri yardımlar bu meblağın dışındadır. Ayrıca Türkiye sadece kendi topraklarında bulunan yabancılara değil aynı zamanda tüm dünya genelinde muhtaç insanlara yaklaşık 150 ülkede faaliyet gösteren Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) aracılığıyla yardım elini uzatmaktadır. Nitekim küresel insani yardım raporlarına Türkiye yapmış olduğu yardımların milli gelire oranı sıralamasında 2016-2017 yıllarında dünyanın en cömert ülkesi olmuştur. Şüphesiz yapılan tüm bu yardımlar Türkiye'nin "yumuşak güç"üyle bölgesinde ve hatta dünya genelinde etkin ve küresel bir güç olmak istemesinin yanı sıra evrensel insan hakları açısından oldukça değerli olduğu ve açlık, kıtlık, hastalık, susuzluk vb. nedenlerle yaşanan insani dramları azaltmak/önüne geçmek adına bir misyon üstlendiği de göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKLAR

- AFAD. (2017). *Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar*. Ankara: AFAD.
- ÇELİK, Z. (2010). Osmanlının Zor Yıllarında Rumeli Göçmenlerinin Türk Basınındaki Sesi: 'Muhacir' Gazetesi (1909-1910). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(28), 403-413.
- DAVİS, C. C. (1995). İstanbul'da Mültecilerin Durumu. C. R. Johnson (Dü.) içinde, *İstanbul 1920* (s. 175-196). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- ERKAN, S. (1993). Kırım Kafkasya ve Doğu Anadolu Göçleri (1878-1908). *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERKAN, S. (1996). *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1876-1908)*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Merkezi.
- GİGM. (2017). *2016 Türkiye Göç Raporu*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı GİGM Yayınları.

- GİGM. (2017). *Kurumsal, Bütçe*. Şubat 17, 2019 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: http://www.goc.gov.tr/icerik/butce_308_4606 adresinden alındı
- GİGM. (2019a). *İstatistikler: Göç İstatistikleri, Geçici Koruma*. Şubat 17, 2019 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik adresinden alındı
- GİGM. (2019b). *İstatistikler: Göç Tarihi*. Şubat 17, 2019 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 adresinden alındı
- GÜLERYÜZ, N. A. (2015). Geçmişten Günümüze Anadolu'ya Yahudi Göçü. M. Erdoğan, & A. Kaya (Dü) içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'de Göçler* (s. 47-74). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- HABERTÜRK. (2013). *Almanya'da Mültecilere Irkçı Saldırı*. Şubat 17, 2019 tarihinde Habertürk: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/870971-almanyada-multecilereirkci-saldiri> adresinden alındı
- HASHİMOTO, K. (1992). Lebanese Population Movement, 1920-1939: Towards a Study. A. Hourani, & N. Shehadi (Dü) içinde, *The Lebanese in the World: A Century of Emigration* (s. 65-107). London: Centre for Lebanese Studies.
- HRW. (2017). *Suriye 2016 Olayları*. Şubat 17, 2019 tarihinde Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2017/country-chapters/298673> adresinden alındı
- İÇDUYGU, A. (2017). Suriyeli Sığınmacılar: Siyasallaşan Bir Sürecin Analizi. *Toplum ve Bilim*(140), 27-41.
- İÇDUYGU, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. MiReKoç. İstanbul: Koç Üniversitesi, Göç Araştırmaları Merkezi. Şubat 17, 2019 tarihinde <https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Tu%CC%88rkiyeninUluslararası>

%C4%B1-Go%CC%88c%CC%A7-Politikalar%C4%B1-1923-2023_-.pdf
adresinden alındı

İÇDUYGU, A., Kaya, İ., & Gümüş, M. (2010). *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*. Ankara: Karınca Yayınları.

KAFALI, M. (1973). Suriye Türkleri I. *Töre Dergisi*(21), 23-35.

KARPAR, K. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

KARPAT, K. (1985). *Ottoman Popuiation 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*. Wisconsin: The University Press of Wisconsin.

KASABA, R. (2012). *Bir Konargöçer İmparatorluk: Osmanlıda Göçebeler, Göçmenler ve Sığınmacılar*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

KİRİŞÇİOĞLU, F. (2013). *Suriye'de İç savaş Süreken Suriye Türkmenleri*. Şubat 17, 2019 tarihinde http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/suriye-turkmenleri-rapor-son-pdf_14032013.pdf adresinden alındı

MCCARTHY, J. (2013). *Ölüm ve Sürgün*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

MEB. (2018). Geçici Koruma Kapsamı Altındaki Öğrencilerin Eğitim Hizmetleri,. Ankara. Şubat 17, 2019 tarihinde https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_01/15131251_15-012018_Yinternet_B_Ylteni.pdf adresinden alındı

MUHTEŞEM, K. (1992). *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye*. Ankara: Tanımak Yayınları.

OECD. (2018). *International Migration Outlook 2018*. Paris: OECD Publishing.

ORSAM. (2011). *Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri*. ORSAM. Ankara: ORSAM. Şubat 17, 2019 tarihinde http://orsam.org.tr//d_hbanaliz/2013320_83t.pdf adresinden alındı

ORTAYLI, İ. (2008). *Tarihimiz ve Biz*. İstanbul: Timaş Yayınları.

ÖZGÜR, N., & Özer, Y. (2010). *Türkiye'de Sığınma Sisteminin Avrupalılaştırılması*. İstanbul: Derin Yayınları.

SHAW, S. J. (1991). *The Jews of the Otoman Empire and The Turkish Republic*. London: MacMillan Press LTD.

UNHCR. (2019). *Population Statistics*. Şubat 17, 2019 tarihinde UNHCR The UN Refugee

Agency:http://popstats.unhcr.org/en/overview#_ga=2.89958491.1740995556.1502889945.1600891158.1502889945 adresinden alındı

YİNÖN, O. (1982). A Strategy for Israel in the Nineteen Eighties. Şubat 17, 2019 tarihinde <https://www.redressonline.com/wp-content/uploads/2016/03/A-Strategy-for-Israel-in-the-Nineteen-Eighties-Oded-Yinon.pdf> adresinden alındı